

Soboleva, I. V. *Chelovecheskiy potencial rossiyskoi ekonomiki: problemy sohraneniya i razvitiya* [Human potential of the Russian economy: the conservation and development]: M.: Nauka, 2007.

Sysoev, S. A. *Institucionalnye paradoksy investitsiy v chelovecheskiy kapital v usloviyah transformacionnoi ekonomiki* [Institutional Paradoxes of Investment in Human Capital in Transformational Economy].

Nauchnye trudy Donetskogo tekhnicheskogo universiteta no. 37-1 (2011): 213-220.

Shatocha O. U. *Teoretychni zasady strategichnogo upravlinnia ludskimi resursami* [Theoretical foundations of strategic human resource management]. *Problemy razvitiya vneshneekonomicheskikh svyazi i prilezhenie inostrannykh investitsiy: regionalnyi aspekt*. Sbornik nauchnykh trudov. II chast, (2012): 376-378.

УДК 330.101:338.22 (477)

ИНСТИТУТЫ ВЛАСТИ, ИХ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ И ВЛИЯНИЕ НА РЕАЛИЗАЦИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ ОПЕРЕЖАЮЩЕГО РАЗВИТИЯ

© 2014 МОСКАЛЕНКО А. Н

УДК 330.101:338.22 (477)

Москаленко А. Н. Институты власти, их результативность и влияние на реализацию экономической политики опережающего развития

Целью статьи является обоснование актуальности и важности результативности институтов власти для выработки долгосрочной стратегии опережающего развития Украины. В статье проанализированы причины институциональной регрессии во взаимодействии институтов власти и корпоративных структур. Использован метод институционального анализа, который позволил исследовать субстанциональные причины институциональной регрессии, дисфункциональности экономических и политических институтов власти. Обоснована необходимость в одновекторности экономических реформ в стране. Предложено условие опережающего экономического развития стран с трансформационной экономикой, которым является скачок через институциональную пропасть с привлечением рыночных сил, и институциональная гармонизация. Доказано, что для реализации экономической политики опережающего развития страны нужны как смелые внутренние реформы, так и диапазон финансовых возможностей, насыщение которого возможно следующими путями: активное использование механизма государственно-частного партнерства в инновационной сфере, аккумуляция внутренних инвестиций, дополнительная денежная эмиссия под целевые инновационные проекты, создание благоприятных условий для международных прямых инвестиций или получения долгосрочных кредитных ресурсов от пулов транснациональных банков и международных финансово-кредитных учреждений на основе определения оптимального соотношения между источниками финансирования. Разработаны основные направления механизма постановки задач и формирования организационной структуры для реализации стратегии опережающего развития. Аргументировано, что на эффективную реализацию стратегии опережающего развития в стране существенное влияние оказывают ее история (path dependence), внутренняя социальная динамика (готовность общества к переменам и их поддержка), а также фундаментальная концепция руководства, достаточно уверенная и продуманная для того, чтобы предоставить гражданам страны видение будущих позитивных изменений.

Ключевые слова: институты власти, институциональная гармонизация, экономическая политика, реформа, адаптивная эффективность, стратегия, институциональная регрессия.

Рис.: 2. Библ.: 9.

Москаленко Александра Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры политической экономии учетно-экономических факультетов, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)

E-mail: alexmoskalenko@ukr.net

УДК 330.101:338.22 (477)

Москаленко О. М. Институты власти, их результативность и влияние на реализацию экономической политики опережающего развития

Метою статті є обґрунтування актуальності та важливості результативності інститутів влади для вироблення довгострокової стратегії випереджаючого розвитку України. У статті проаналізовано причини інституційної регресії у взаємодії інститутів влади та корпоративних структур. Використано метод інституціонального аналізу, який дозволив дослідити субстанціональні причини інституційної регресії, дисфункціональності економічних і політичних інститутів влади. Обґрунтовано необхідність в одновекторності економічних реформ у країні. Запропоновано умову випереджаючого економічного розвитку країн з трансформаційною економікою, якою є стрибок через інституціональну прірву із залученням ринкових сил, та інституціональна гармонізація. Доведено, що для реалізації економічної політики випереджаючого розвитку країни потрібні як сміливі внутрішні реформи, так і діапазон фінансових можливостей, насичення якого можливе такими шляхами, як: активне використання механізму державно-приватного партнерства в інноваційній сфері, акумуляція внутрішніх інвестицій, додаткова грошова емісія під цільові інноваційні проекти, створення сприятливих умов міжнародних прямих інвестицій або отримання довгострокових кредитних ресурсів від пулів транснаціональних банків і міжнародних фінансово-кредитних установ на основі визначення оптимального співвідношення між джерелами фінансування. Розроблено основні напрямки механізму постановки завдань і формування організаційної структури для реалізації стратегії випереджаючого розвитку. Аргументовано, що на ефективну реалізацію стратегії випереджаючого розвитку в країні істотний вплив мають її історія (path dependence), внутрішня соціальна динаміка (готовність суспільства до змін та їх підтримка), а також фундаментальна концепція керівництва, досить впевнена і продумана для того, щоб надати громадянам країни бачення майбутніх позитивних змін.

Ключові слова: інститути влади, інституціональна гармонізація, економічна політика, реформа, адаптивно ефективність, стратегія, інституціональна регресія.

Рис.: 2. Библ.: 9.

Москаленко Александра Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры политической экономии обликово-экономических факультетів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: alexmoskalenko@ukr.net

UDC 330.101:338.22 (477)

Moskalenko Oleksandra M. Institutes of Power, Their Effectiveness and Impact on Realisation of Economic Policy of Faster Growth

The goal of the article is justification of urgency and significance of effectiveness of power institutes for development of the long-term strategy of faster growth of Ukraine. The article analyses reasons of institutional regression in interaction of power institutes and corporate structures. It applies the method of institutional analysis, which allows study of substantial reasons of institutional regression, and disfunction of economic and political institutes of power. It justifies a necessity of a single vector of economic reforms in the country. It offers faster economic development of countries with the transformation economy, which is a jump over the institutional gap with attraction of market forces and institutional harmonisation. It shows that realisation of economic policy of faster development of the country requires both straightforward internal reforms and a range of financial possibilities, saturation of which is possible through the following ways: active use of the mechanism of state-private partnership in the innovation sphere, accumulation of internal investments, additional money emission for target innovation projects, creation of favourable conditions for direct international investments or obtaining long-term loan resources from pools of trans-national banks and international financial and credit institutions on the basis of determination of the optimal correlation between the sources of financing. The article develops main directions of the mechanism of task setting and formation of the organisational structure for realisation of the strategy of faster growth. It proves that efficient realisation of the strategy of faster growth in the country is significantly influenced by its history (path dependence), internal social dynamics (readiness of the society for changes and their support) and also a fundamental concept of the management, sufficiently thought over in order to provide citizens of the country with the vision of future positive changes.

Key words: power institutes, institutional harmonisation, economic policy, reform, adaptive efficiency, strategy, institutional regression.

Pic.: 2. Bibl.: 9.

Moskalenko Oleksandra M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree, Department of Political Economy of Accounting and economics departments, Kyiv National Economic University named after V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

E-mail: alexmoskalenko@ukr.net

Для опережающего экономического развития решающее значение имеет институциональная готовность страны, которая детерминируется сильным государством и его институтами, зрелым гражданским обществом (гражданским истеблишментом), степенью доверия между государством, бизнесом и обществом. Все эти факторы формируют ожидания экономических агентов относительно эффективности и результатов экономической политики (макроэкономического менеджмента). Вполне понятно, что экономическая политика никогда не была безупречной. Можно говорить лишь об относительно успешной и неуспешной политике. Причем «провалы» очень часто определялись не столько неадекватностью конкретной экономической теории, лежащей в основе соответствующей экономической политики, сколько влиянием комплекса политических факторов и случайными изменениями институциональной структуры.

Научно-теоретические и прикладные проблемы экономической политики современного государства является предметом исследования зарубежных и отечественных ученых. Такие зарубежные ученые, как Ф. Арестис, В. Бурлачков, М. Аоки, К. Крауч, Дж. Малган, Д. Норт, В. Ойкен, Ю. Ольсевич, Э. Остром, М. Савье, А. Самохвалов, К. Сердобищев, А. Субботин, А. Сухарев и др. изучают эффективность и адекватность экономической политики, ее результатов, институциональных основ и противоречий, причин дисфункции институтов, влияния институциональных изменений на адаптивную эффективность экономических систем. В украинской экономической науке в плоскости интересов таких исследователей, как Т. Артемова, В. Геец, А. Гриценко, В. Дементьев, М. Дыха, Ю. Кидзерский, И. Мальный, Ю. Зайцев, А. Шинкарук, В. Якубенко и многих других, находятся проблемы системы противоречий институтов власти, их влияния на трансформацию качества экономического развития украинской экономики.

Целью статьи является обоснование актуальности и важности действенности институтов власти в Украине в выработке долгосрочной стратегии развития, реализация которой обеспечивается качественным формулированием задач, целей и средств их достижения методами и мероприятиями экономической политики на основе логики опережающего развития.

Проблема реформ в Украине, их эффективности и общественной заинтересованности в них, идейных носителях из числа истеблишмента, выходит из условий, которые американский экономист Дуглас Норт описал следующим образом: «На вопрос, чьи предпочтения, убеждения имеют значение и как они могут быть переведены в трансформацию окружающей человека действительности, зависит от институциональной структуры, которая является комбинацией неформальных правил, формальных ограничений и особенностей их выполнения» [5, с. 20]. То есть, эконо-

мические реформы, их характер и содержание и направленность интересов определяются качеством институциональной структуры, а в Украине она остается крайне низкой: неформальные правила диктуются с позиции «финансовой силы» в системе олигархического капитализма; формальные ограничения (законы, постановления и т. д.) функционируют в системе координат политики «двойных стандартов» (для одних субъектов законы являются обязательными для выполнения, другим их можно обойти или они работают на группы особых интересов).

На сегодняшний день можно говорить о неэффективном государстве, низком уровне адаптивной эффективности институциональной матрицы экономики Украины, что определяется разбалансированностью взаимодействия институтов государственной власти в институциональном поле выполнения ими своих функций и полномочий. В этих условиях возникает объективная необходимость *институциональной корректировки* в направлении формирования адаптивной эффективности. По Д. Норту, *адаптивная эффективность* – это «способность некоторых обществ справляться с потрясениями, быстро приспосабливаться к ним и формировать институты, которые эффективно работают в измененной «реальности» [5, с. 21].

Экономическое развитие и рост всегда идут параллельно с развитием политических, правовых и регуляторных институтов [9, р. 239 – 264]. Можно представить, как этот параллелизм проявляет себя на национальном и международном уровнях. Это постоянный процесс, в котором прирост экономического потенциала и растущая эффективность правительства дополняют друг друга (рис. 1).

Институциональное развитие является результатом институциональных изменений. Учеными доказано, что хорошо развитые институты власти снижают неопределенность и расходы асимметрии информации, финансовой асимметрии, а также противодействуют проявлениям оппортунистического поведения государственных и корпоративных структур, групп особых интересов из кругов чиновников и бизнес-лидеров [8, р. 1 – 31]. Институты власти, которые вызывают доверие у экономических агентов разных уровней и граждан государства, способствуют становлению среды, – институциональной, рыночной, инновационной, – которая повышает эффективность распределения ресурсов экономической системы и системы перераспределения доходов. Однако положительные реакции на действия институтов власти вызывают институциональные изменения, проявляющиеся в стране медленно, поскольку институциональное развитие имеет высокую степень зависимости от институтов прошлого (*path dependence*) [7, с. 114 – 115, 123]. Медленная изменчивость институтов власти в сторону усовершенствования и минимизации деструк-

Рис. 1. Механизм взаимодействия экономического и институционального развития

Разработано автором.

тивних інституціональних форм проявлення об'ясується тим, що таке положення інститутів утворює неформальні групи впливу (промисло-фінансові групи) і їх лідерів, виходячи з чого підтримується низька ефективність економіки, системи соціального забезпечення і захисту, де рентні доходи владельців традиційних факторів виробництва високі. Достигнуте стан інституціональної рівноваги утворює корпоративний сектор, який інвестує в підтримку недовірених інститутів влади, які йдуть їм на поступки і трансформують ринкову середу, керуючись їх інтересами. В Україні рівень інституціонального розвитку є дуже низьким. Впливові бізнес-групи, таким чином, інвестують не в розвиток нових інститутів, які будуть розвивати інституціональну середу і перетворювати її на основі принципів інноваційної конкуренції, економічної справедливості, ефективності. А навпаки, інвестують в їх субститути – вертикально інтегровані бізнес-структури, неформальні зв'язки з політичними інститутами і окремими впливовими політиками, вільний доступ до природних, грошових ресурсів, податковими пільгами і т. п. Вибравши такий шлях, вони мінімізують витрати.

В Україні інститути влади слабкі. Совершенно очевидно, що стан такого інституціонального рівноваги дуже небажано для суспільства в цілому. Інституціональний розвиток здійснюється повільно, оскільки витрати, понесені бізнес-структурами (промисло-фінансовими групами і їх власниками) високі, і ця ситуація буде зберігатися до тих пір, поки вигоди відмови від «ігор» поза системи формальних правил не перевищать інвестиції бізнес-еліти в субститути інститутів влади в короткотривалому періоді. Вчені також вказують на необхідність появи в економічній системі України таких елементів, як механізм зниження неопределенності і витрат асиметрії інформації, «третій сектор», який буде представляти інтереси суспільства в ринковій і політичній обміні. Внутріполітична стабільність, як консенсус всіх політичних сил, повинна підвищувати ефективність інститутів влади при реалізації актуальних завдань політики опережаючого розвитку економіки України.

Домінування політики над економікою в Україні має характер системи. Не економічні інтереси держави домінують, а політичні інтереси еліти, тісно пов'язані з бізнес-структурами, визначають державні пріоритети і засоби їх досягнення. Тому механізм дії інституту «політичної цілеспрямованості» [1, с. 5], що тотожне політичній бізнес-еліти, в Україні визначає результативність національної економічної системи і, безумовно, перешкоджає інноваційно-проривному, опережаючому економічному розвитку.

Економічна система України, як сукупність інститутів, характеризується певною величиною дисфункціонального стану. Це стан пов'язаний з тим, що економічна система країни не виконує необхідних функцій, покладених на неї в час інституціонального проектування. В Україні стан інституціональної дисфункціональності є явним і імманентним, і пов'язаний з проявом передчасно очікуваної більш низької ефективності і систем-

ного якості. Втрата і руйнування системних функцій інституціональної структури є імманентним елементом господарської еволюції, що потрібно враховувати при розробці економічної політики України. Слід зробити попередній висновок, що в установленій системі принципів моделі опережаючого економічного розвитку в Україні стає неможливою.

Розглядаючи цю проблематику з позиції малої країни, або «залежної» економіки, вважаємо необхідним ідентифікувати умови для забезпечення економічних реформ країн з трансформаційними економіками, економічне розвиток яких залежить від зовнішніх факторів, а зовнішня політика виявляється часто ізольованою від міжнародної економічної політики. Так, в даному аспекті, зауважимо, що:

1. Стабілізація – є складним процесом і пов'язана з ліквідацією бюджетного дефіциту, налагодженням стабільності цін, конвертуємої національної валюти, впровадженням стимулюючої фінансової політики, рішенням проблеми обслуговування зовнішнього боргу і др.

2. Можливості макро-економічних інструментів обмежені. Кожна країна має свої довготривалі труднощі, такі як політичні протиріччя, нерівномірність розподілу доходів, корупція, застарілий рівень технологічності промисловості, суспільне недовіра до влади і т. д.

3. Успішні зміни не є можливими без поєднання технократичного знання з сміливим політичним керівництвом і широким суспільним участям [6, с. 130 – 131].

4. Для успіху потрібні не тільки сміливі внутрішні реформи, але і діапазон фінансових можливостей опережаючого розвитку, насичення якого можливо кількома шляхами: активне використання механізму державно-приватного партнерства в інноваційній сфері, накопичення внутрішніх інвестицій, додаткова грошова емісія під цільові інноваційні проекти, створення сприятливих умов для міжнародних прямих інвестицій або отримання довготривалих кредитних ресурсів від міжнародних банків і міжнародних фінансово-кредитних установ, і міжнародна (грантова) допомога. Визначення оптимального співвідношення між джерелами фінансування опережаючого економічного розвитку країни потребує зваженого вибору владою з позиції балансування національних інтересів і доступності фінансових ресурсів.

Важке значення для опережаючого розвитку країн має економічна стратегія інтеграції в світову економіку, наслідком чого повинні стати значимі економічні досягнення, високі темпи економічного зростання, завдяки привабливості іноземних інвестицій з країн-партнерів, створення нових робочих місць. Зайняти належне місце країни в світовій економіці повинно базуватися на: вільній міжнародній торгівлі (але зваженою політикою лібералізації торгівлі), вільному русі людей, товарів і компаній, прийнятті законів, створенні інститутів і принципів управління за зразком успішних національних економік і др. Однак для цього потрібні рішучі програми стабілізації. Отже, слід, що умовою опережаючого економічного розвитку країн з транс-

формационной экономикой является прыжок через институциональную пропасть с привлечением рыночных сил и институциональной гармонизацией (принятием международных экономических законов, процедур и институтов с целью получения возможности полнотермной интеграции в мировую экономику). Важным для успеха является четкое направление движения, цель, к которой должна следовать страна. Общество страны должно четко знать, куда двигаться. *Одновекторность политики является неотъемлемым фактором успешных экономических реформ*, направленных на опережающее развитие. Напротив, *многовекторность политики*, не четко определенная стратегия государства, порождает недоверие общества к власти, и успешный результат может попасть в ловушку пролонгации во времени [3].

Формулировка целей государственной экономической стратегии должна быть достаточно общей, чтобы позволить учесть непредсказуемое развитие событий. Одновременно она должна быть обязательно четкой и определенной, поскольку на ее основе и принимаются решения [2, с. 29 – 30]. Для того чтобы начать движение по выбранному направлению и чтобы «цели командования» были понятны обществу, правительство должно четко понимать, что оно способно изменить и сколько времени потребуется для решения этой задачи. Определение направлений движения также предполагает понимание последовательности реализации задач и фактора времени. Также выбор направления опережающего экономического развития включает в себя осмысление властью потребности в радикальных качественных изменениях, оценку размера *маржи преобразований* (доля текущих государственных расходов, которая может быть перенаправлена и использована для достижения стратегических задач по опережающему развитию экономики). Только некоторые правительственные организации способны в течение года высвободить 1-2% от общего объема расходов. Однако большая часть правительственного аппарата ориентирована на жесткое бюджетное лимитирование, когда приоритетным становится удовлетворение текущего, а не будущего общественного спроса [4, с. 173 – 183].

Для реализации стратегии опережающего развития страны нужна соответствующая структура государственного аппарата власти. Чаще всего стратегия следует за структурой, а не наоборот. Хотя последний вариант является беспроигрышным, а первый указывает на противоречия существующих структур и намерений стратегий. Ученые по направлению бизнес-стратегий в современной экономической истории отмечают, что структура должна

следовать за стратегией. Однако реструктуризация может требовать много энергии и времени. Поэтому для стратегии опережающего развития должна быть найдена оптимальная структура, которая позволит привести в соответствие власть, ответственность и подотчетность (рис. 2).

На эффективную реализацию стратегии опережающего развития безусловно влияют социально-экономические и природно-географические факторы, однако существенное влияние на экономические успехи оказывают история страны, внутренняя социальная динамика (готовность общества к переменам и их поддержка), а также фундаментальная концепция руководства, достаточно уверенная и продуманная для того, чтобы предоставить гражданам страны видение будущих позитивных изменений.

Всё вышесказанное позволяет нам прийти к следующим выводам. *Во-первых*, профессионализация отношений государства в лице политических институтов и институтов экономической власти на основе института доверия и его диффузии в такие институциональные формы, как экономическая политика, банковская система, государственный аппарат, которые определяют границы успеха экономической системы. Государство должно стать равноправным партнером бизнеса и общества и координатором «рассеянных» знаний о возможностях, которые были не замечены ранее и возникают в экономике. Только комплементарность государства и бизнеса обеспечивает условия для координации информации и знаний в экономической, технологической, научной, образовательной сферах, т. е. сферах «производства» человека, человеческой деятельности.

Во-вторых, сущность государственного управления и организации общественных институтов заключается, таким образом, в поддержке целенаправленной человеческой деятельности по опережающей подготовке и готовности к неопределенным обстоятельствам будущего. Поэтому опережающая бдительность государства и индивидов, имеющая инновационно-конкурентный характер, на основе координации рассеянного знания о будущем (неопределенность, вызовы и риски) должна порождать качественные механизмы опережающего развития, которые находят свое проявление в экономической политике. ■

ЛИТЕРАТУРА

1. Геєць В. М. Вихід з кризи (Роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним) / В. М. Геєць, А. А. Гриценко // Економіка України. – 2013. – № 6(619). – С. 4 – 19.
2. Диха М. В. Принципові підходи до визначення стратегії соціально-економічного розвитку держави / М. В. Диха // Економіка України. – 2013. – № 2(615). – С. 29 – 37.

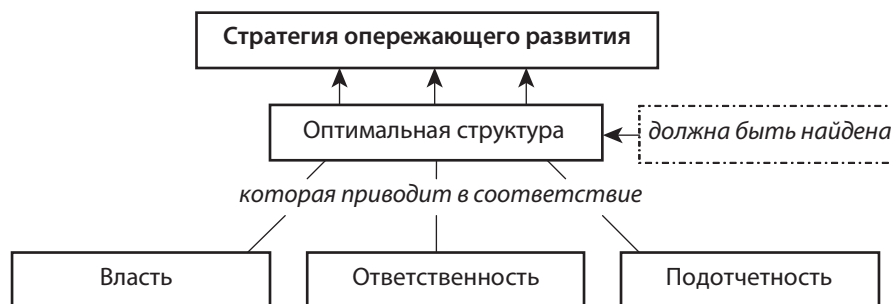

Рис. 2. Основы успешной реализации возможной государственной стратегии опережающего развития

Разработано автором.

- 3. Кушлин В. И.** Траектории экономических трансформаций [Текст] / В. И. Кушлин. – М.: Экономика, 2004. – 310 с.
- 4. Малган Дж.** Искусство государственной стратегии: Мобилизация власти и знания во имя всеобщего блага [Текст] / Пер. с англ. Ю. Каптуревского под научн. ред. Я. Охонько. – М.: Изд. Института Гайдара, 2011. – 472 с.
- 5. Норт Д.** Понимание процесса экономических изменений [Текст] / Д. Норт / Пер. с англ. К. Мартынова, Н. Эдельмана; Гос. ун-т. – Высшая школа экономики. – М.: Изд. дом. Гос. ун-та. – Высшей школы экономики, 2010. – 256 с. – (Экономическая теория).
- 6. Сакс Дж. Д.** Конец бедности. Экономические возможности нашего времени [Текст] / Дж. Д. Сакс / Пер. с англ. Н. Эдельмана. – М.: Изд. Института Гайдара, 2011. – С.130-131.
- 7. Сухарев О. С.** Экономика будущего: теория институциональных изменений (новый эволюционный подход) / О. С. Сухарев. – М.: Финансы и статистика, 2011. – 432 с.
- 8. Aoki Masahiko.** Endogenizing institutions and institutional changes / Masahiko Aoki // *Journal of Institutional Economics*. – 2007. – Vol. 3. – Issue 01. – P. 1 – 31.
- 9. Ostrom Elinor.** Challenges and growth: the development of the interdisciplinary field of institutional analysis / Elinor Ostrom // *Journal of Institutional Economics*. – 2007. – Vol. 3. – Issue 3. – P. 239 – 264.

REFERENCES

Aoki, M. "Endogenizing institutions and institutional changes". *Journal of Institutional Economics*, vol. 3, no. 1 (2007): 1-31.

Dykha, M. V. "Pryntsyповi pidkholdy do vyznachennia stratehii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku derzhavy" [Fundamental approaches to determining the strategy for socio-economic development]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 2 (615) (2013): 29-37.

Heiets, V. M., and Hrytsenko, A. A. "Vykhid z kryzy (Rozdumy nad aktualnym u zv'iazku z prochytanym)" [Out of the crisis (Reflections on the relevant due to read)]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 6 (619) (2013): 4-19.

Kushlin, V. I. *Traektorii ekonomicheskikh transformatsiy* [Trajectory of economic transformation]. Moscow: Ekonomika, 2004.

Malgan, Dzh. *Iskusctvo gosudarstvennoy strategii: Mobilizatsiia vlasti i znaniia vo imia vseobshchego blaga* [Art of the State Strategy: Mobilizing power and knowledge for the common good]. Moscow: Institut Gaydara, 2011.

Nort, D. *Ponimanie protsessu ekonomicheskikh izmeneniy* [Understanding the process of economic change]. Moscow, 2010.

Ostrom, E. "Challenges and growth: the development of the interdisciplinary field of institutional analysis". *Journal of Institutional Economics*, vol. 3, no. 3 (2007): 239-264.

Saks, Dzh. D. *Konets bednosti. Ekonomicheskie vozmozhnosti nashego vremeni* [The End of Poverty. Economic opportunities of our time]. Moscow: Institut Gaydara, 2011.

Sukharev, O. S. *Ekonomika budushchego: teoriia institutsionalnykh izmeneniy (novyy evoliutsionnyy podkhod)* [Future economy: theory of institutional change (a new evolutionary approach)]. Moscow: Finansy i statistika, 2011.